

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ НА УРОКАХ З "ОСНОВ ЗДОРОВ'Я" В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито суть та зміст використання одного із видів інноваційних технологій на уроках "Основ здоров'я" – казкотерапія. Означено її функції, види, прийоми, алгоритм роботи над казкою. Казкотерапія спрямована на навчання дітей збереженню власного здоров'я та здоров'я близьких собі людей, вміння розділяти корисні та шкідливі звички в повсякденному житті, дотримуватися режиму дня і відпочинку, харчування, особистої гігієни, швидко і правильно діяти в різних життєвих ситуаціях. Розкрито суть використання ігрової терапії яка сприяє до розв'язання здоров'язбережувальної проблеми.

Ключові слова: казкотерапія, молодші школярі, ігрова терапія, початкова школа, здоров'язбереження, технології, початкова школа, навчальний предмет "Основи здоров'я".

Постановка проблеми. За новим Державним стандартом початкової освіти було введено зміни до вивчення варіативного курсу "Основи здоров'я": введено визначення поняття "здоров'язбережувальна компетентність" та "здоров'язбережувальні технології"; збільшено кількість практичних робіт, групової роботи, завдань на диференціацію та індивідуалізацію; розроблення учнями початкової школи власних здоров'язбережувальних проєктів тощо. Вчителі початкових класів у своїй навчально-виховній діяльності використовують різні технології навчання – інтерактивні, ігрові, проєктні, здоров'язбережувальні [1, с. 24]. Важливе місце серед них займають здоров'язбережувальні технології і терапії. Одним із видів здоров'язбереження є казкотерапія, під якою ми розуміємо спосіб забезпечення стабільного розвитку учнів початкової школи. Казкотерапія – це один із ефективних методів роботи з молодшими школярами, які переживають ті чи інші емоційні та поведінкові труднощі. Суть його у створенні виняткової казкової атмосфери, яка допомагає дитині здійснити свої мрії, допомагає їй подолати свої страхи та комплекси.

Актуальність дослідження. Вивченням даного питання займалися О. Л. Кабачек і Д. Ю. Соколов (2001), І. В. Бачков (2003), Д. Ю. Соколов (2005), які розглядали різні способи проведення казкотерапії у навчально-виховній роботі з молодшими школярами. Особливу увагу Т. Д. Зінкевич-Евстїгнеєва (2005) звертала увагу на форми і методи роботи здійснюючи казкотерапію. В. О. Сухомлинський так писав про казку: "Я тисячу разів переконувався, що наповнюючи світ фантастичними образами, створюючи ці образи, діти відкривають не лише красу, але й істину. Без казки, без гри, уяви дитина не може жити, без казки оточуючий світ перетворюється для неї в красиву, але все ж намальовану на полотні картину; казка змушує цю картину ожити. Казка – свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови добрих почуттів. У казці розкривається духовний світ дитини, ідеальний рівень її морального розвитку, здійснюється вплив на підсвідомість дитини ..." [7, с. 13]. На думку Д. Соколова, казка сприяє спільній роботі батьків та їх дітей, надає можливість порозумітися і зрозуміти проблеми їх улюбленців. Саме через казкових героїв діти можуть виразити свої емоції та переживання [6, с. 14].

Мета статті – розкрити суть використання казкотерапії в початковій школі на уроках з "Основ здоров'я".

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання**:

– розкрити суть та зміст використання одного із видів інноваційних технологій на уроках "Основ здоров'я" в початковій школі;

– охарактеризувати функції, види, прийоми, алгоритм роботи над казкою.

Для реалізації поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано такі **методи дослідження**: аналіз навчально-методичної літератури, синтез, порівняння, педагогічне спостереження.

Виклад основного матеріалу. У програмі з "Основ здоров'я" для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів введено практичні роботи по обговоренню українських народних казок та їх інсценізації. Наприклад: "Ріпка" і байки Л. Глібова "Лебідь, Щука і Рак". Для досягнення цієї мети вчителя початкових класів у своїй роботі активно використовують елементи інноваційних технологій – казкотерапію.

Поняття "казкотерапія" трактується різними науковцями неоднозначно. У вузькому розумінні казкотерапія – це процес встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, які відбуваються в казці та реальною поведінкою учня в житті [2, с. 11–12]. Аналіз літературних джерел показав, що Л. Виготський досліджував здійснення терапії казковими сюжетами, В. Проппа – казкові сюжети і

символи, а терапію казковими історіями розглядали Т. Вачкова, Т. Зінкевич-Євстігнеєва, Д. Соколова, М. Скребцова. Дані науковці стверджують, що знайомство з казкою – це дієвий механізм ознайомлення дитини з предметом "Основи здоров'я", розвитку поняття про власне здоров'я, особливо дієвого сприйняття про засоби його збереження та зміцнення, засоби профілактики дитячих захворювань, виховання впевненості у своєму здоровому майбутньому.

Науковці виокремлюють такі чотири етапи розвитку казкотерапії: усна народна творчість; збирання та дослідження міфів і казок, психотехнічний, інтегративний [3, с. 44].

Без визначення функцій казкотерапії неможливо виокремити її мету та ціль використання. Отже, функціями казкотерапії є:

– *діагностична* – дозволяє визначити стан молодших школярів та поставити основну мету для подальшої роботи;

– *прогностична* – дозволяє виокремити бачення дитиною навколишнього світу, її особистого ставлення до здоров'язбережувального сюжету казки та прогнозувати власне бачення подальшого розвитку подій;

– *виховна* – допомагає вчителю молодших класів за допомогою простих сюжетів, цікавих образів навчити дитину життєвих істин, виховати в ній доброзичливу, толерантну особистість, ті риси характеру, які знадобляться в повсякденному житті;

– *коригувальна* – є кінцевим результатом, який ми хочемо отримати наприкінці проведення казкотерапії, основною метою якої є заміна неправильного способу життя на здоров'язбережувальний.

За класифікацією Т. Зінкевич-Євстігнеєвої у навчально-виховному процесі використовуються такі види казок: народні, художні, дидактичні, медитативні, психотерапевтичні, психокорекційні, які конструюються відповідно до актуальної здоров'язбережувальної ситуації [3, с. 56].

Використання казкотерапії на уроках з "Основа здоров'я" спрямоване на навчання дітей збереженню власного здоров'я та здоров'я близьких собі людей, вміння розділяти корисні та шкідливі звички у повсякденному житті, дотримуватися режиму праці і відпочинку, харчування, особистої гігієни, швидко і правильно діяти в різних життєвих ситуаціях.

Прикладом казок, спрямованих на формування здорового способу життя і дотримання особистої гігієни можуть бути "Казка про Здоров'я та Хвороби", "Королева зубна щітка", "Айболит", "Чого горлечко болить?", "Вушка не чує", "Про неслухняне волоссячко", "Відпочиваємо з користю" та інші.

Наведемо алгоритм підбору терапевтичної казки на уроках з "Основа здоров'я": визначити проблему, яку необхідно вирішити під час уроку; підбір шляхів її подолання, як у казковому сюжеті так із переносом у реальне життя; інсценізація кожного казкового героя окремо та всієї казки разом.

У процесі інсценізації подій казки герої вирішують поставлені завдання та знаходять шляхи їх вирішення.

У практичній діяльності педагога необхідно використовувати такі прийоми роботи з казкою:

1. *Аналіз.* Суть його полягає у розгляді казкової ситуації, структури сюжету, поведінки героїв протягом усієї казки. Наприклад, для аналізу обирається відома казка або ситуація спілкування, створена вчителем з "Основа здоров'я" для індивідуальної роботи з учнями на уроці. При цьому дитині пропонується відповісти на ряд запитань: "Про що розповідається в цій казці?", "Чим один казковий герой відрізняється від іншого?", "Що робили головний герой казки заради збереження здоров'я?", "Як герой знайшов вихід із складної ситуації?" тощо.

2. *Розповідь.* Учні або групі дітей молодшого шкільного віку пропонується розповісти казку невеликими уривками від першої або третьої особи, а також від імені інших казкових героїв. Необхідно звертати увагу учнів на добрі та погані вчинки, на повчальні слова казкових героїв.

3. *Постановка казок із допомогою ляльок та їх драматизація.* Ці види роботи можуть не тільки урізноманітнювати уроки з "Основа здоров'я", а й закріпити театральні вміння дітей, побувати в ролі казкових героїв з можливістю зміни їх ролі в даному здоров'язбережувальному сюжеті. Учні мають можливість самостійно одягнути ляльку і виконувати ті рухи та представити поведінку героїв, яку їм захотілося, висловивши свої думки та емоції.

4. *Малювання за мотивами казки.* Молодші школярі, опрацювавши і проаналізувавши казку здоров'язбережувального змісту, отримують пропозицію намалювати того казкового героя, пейзаж, картину, який їм найбільше сподобався або запам'ятався.

5. *Складання казок.* Дітям молодшого шкільного віку пропонується скласти казку на дану тему, при цьому підказкою їм може бути алгоритм складання казки (етапи), які зображені на дошці. Спочатку вони вчать скласти подібну казку на уроці під керівництвом вчителя, який може запропонувати змінити учням основну частину казки, або кінцівку. Цей вид діяльності сприяє розвитку мовленнєвих умінь, пам'яті, уваги, спостережливості, вміння усвідомлювати цінність власного здоров'я.

Для урізноманітнення роботи над казкою на уроках з "Основа здоров'я" пропонуємо такі варіанти зміни сюжету здоров'язбережувальних казок.

1. *Калькування.* На основі відомої казки створюється нова, в якій діють усі герої оригінальної казки, зі зміною їх прізвиська та самого сюжету казки.

2. Перефантазування. Казку перефантазують, тобто підбирають протилежні явища, події, героїв, розвиток сюжету. Наприклад: не Червона Шапочка, а Жовта; бабусю та Червону шапочку рятують не мисливці, а зайчик тощо.

3. Фантастичний біном. Головні герої казки шикуються, до них приєднується герой з іншої казки та епохи. Наприклад, Лисичка, Журавель, Вовк, Зайчик. Потім складається нова казка з використанням нових героїв, що сприяє зняттю стереотипів мислення, вчить знаходити нові засоби вирішення проблеми.

4. Казка навиворіт. Наприклад, Змій Гориневич – добрий, а Вінні Пух – злий; Баба Яга – добра, а Карлик Ніс – підступний.

5. Заміна автора розповіді. Розповідь казки ведеться від імені негативного героя, Зубного карієсу в роті маленької дитини, від імені Вітаміна С, який приніс смерть Вірусу тощо [4].

Проведення казкотерапії для молодших школярів можна поєднувати з ігровою терапією.

Ігрову терапію комплексно використовують з казкотерапією для засвоєння пройденого матеріалу, для знаття психоемоційного напруження, для підвищення уважності і спостережливості. Вчитель створює проблемну ситуацію, для якої використовує ігрові вправи, які зацікавлюють молодших школярів і сприяють до розв'язання даної здоров'язбережувальної проблеми. Наведемо приклади деяких із них.

Вправа "*Десять заповідей здоров'я*". Мета вправи: звернути увагу молодших школярів на їх властиві звички та необхідність ведення здорового способу життя.

Хід вправи. Вчитель пропонує здійснити подорож до країни Здоров'я і допомогти Незнайкові дізнатися, що таке заповідь? Після чого пропонує їм протягом 10 хвилин скласти власні десять заповідей, що стосуються дотримання здорового способу життя. Після завершення вчитель пропонує одному із учасників вправи назвати свої заповіді, інші – доповнюють цей перелік, залишаючи десять найважливіших [5].

Вправа "*Асоціативний ряд на слово "здоров'я"*". Мета: засвоїти поняття "здоров'я", розширити його зміст.

Хід вправи. Мальвіна на листі А–3 по вертикалі записує слово "здоров'я" і пропонує учням назвати характеристики, з якими асоціюється це слово. Починаються вони з букв вертикального ряду, оскільки Буратіно не може підібрати відповідну асоціацію.

З – зібраність, зваженість.

Д – доброзичливість, добропорядність.

О – оптимізм, обов'язок.

Р – розважливість, розум.

О – обережність.

В – відповідальність

Я – якість, ясність.

Після того, як буде розібрано слово, вчитель проводить обговорення, в ході якого ставить питання: Що ви розумієте під словом здоров'я? Що треба робити щоб бути здоровим? Які продукти харчування є шкідливі для вашого здоров'я? Назвіть відомих особистостей, які ведуть здоровий спосіб життя?

Висновки. Проаналізувавши ряд літературних джерел, дійшли до висновку, що казкотерапія виступає не тільки розвивальним моментом у навчально-виховному процесі, а й допомагає урізноманітнити проведення уроків з "Основ здоров'я" та спрямована на набуття учнями практичних умінь діяти в різних ситуаціях для формування, збереження та зміцнення власного здоров'я.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поєднанні казкотерапії з традиційними та нетрадиційними засобами оздоровлення молодших школярів.

Використані джерела

1. Деркач О. О. Педагогіка творчості: Арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу : навчально-методичний посібник / О. О. Деркач. – Вінниця : ВДПУ, 2009. – 88 с.
2. Живицька Л. В. Підготовка майбутніх вчителів до роботи над казкою в початкових класах / Л. В. Живицька, О. О. Горська // Професійна підготовка вчителів початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір: збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дрогобич : Просвіт, 2007. – С. 11–18.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Проективная диагностика в сказкотерапии: учебное пособие / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева, Е. А. Тихонова. – СПб. : Речь, 2003. – 203 с.
4. Казкотерапія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mamka.info/index.php?topic=4855.0>
5. Особливості застосування ігрового методу та засобів мистецтва у психокорекційній роботі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.br.com.ua/referats/Psychology/82701-5.html>.
6. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия : теория и комментарии / Д. Соколов. – М., 2005. – 298 с.
7. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – К., 1980. – 264 с.

Olkhovyk A. V., Mordvinova I. V.

USING THE TALE-THERAPY ON THE LESSONS OF "HEALTH BASICS" IN PRIMARY SCHOOLS

The article reveals the essence and content of one of the types of innovative technologies using in the lessons "Health Basics" – tales-therapy. Tales-therapy – is one of the effective methods of working with primary school pupils who experience certain emotional and behavioural difficulties. Its essence is to create a special fairytale atmosphere that makes dreams reality of the child, allowing the child to come to grips with their fears and complexes.

The purpose of the article is to reveal the essence of tale-therapy use in elementary school at lessons of "Health Basics". Under the theme and purpose we defined the following objectives: to reveal the essence and content using one of the types of innovative technologies in the classroom "Health Basics" in elementary school; describe the functions, types, techniques, algorithm of a fairy tale.

To achieve this goal and resolve identified problems it was used the following methods: analysis of educational materials, synthesis, comparison, pedagogical observation. Examples of stories aimed at promoting a healthy lifestyle and personal hygiene can be a "Tale of health and disease", "Queen toothbrush", "Aibolit", "What a sore neck?", "Ears do not hear", "On unruly hairs", "Relax with benefits" and others.

Scientists distinguish the following four stages of tale-therapy: folklore; collection and study of myths and fairy tales, psycho-technical, integrative.

Without defining the functions tale-therapy it is not possible to distinguish its aim and purpose of use. So tale-therapy functions are: diagnostic, predictive, corrective and educational.

Tales-therapy aimed at teaching children to preserve their health and the health of people close themselves, the ability to distinguish useful and harmful habits in daily life, and respect the adhere the regime of day and rest, feeding, personal care, quickly and correctly act in different life situations.

Algorithm selection of therapeutic tales on the lessons of the "Health Basics" helps define the problem to be solved during class; select solutions, as in the fairy story as a transfer in real life; staging of each character separately and fairy tales of entirely. In the process of staging events tale characters solve given tasks and find solutions to solve them.

Play-therapy integrated with fairy tale therapy used for mastering the material, for relief of emotional stress, to improve attentiveness and observation. Teacher creates a problematic situation which interested the younger pupils and contributes to solving this problem of health-saving.

After analyzing a number of literature references concluded that fairy tale therapy is not only developing point in the educational process, but also helps to diversify the lessons of "Health Basics" and directed children to acquire practical skills to act in different situations to create, save and strengthen their health.

Prospects for further research see in integration tale-therapy with traditional healing and traditional means of health-recovery of younger students.

Key words: *tale-therapy, younger students, play-therapy, primary school, health-saving, technology, primary school, educational course "Basics of Health".*

Стаття надійшла до редакції 30.03.2016